

SZERKESZTŐ
SZOKOLY VIKTOR,
(Dohányutca 1. szám.)

Megjelenik minden esztőtörtökön, sokféle képpel ellátva.
Előfizetési ár: Egész évre 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1.50 kr.
Előfizethetni minden postahivatálnál és könyváránál.
Hirdetések díja: 4 hasábos petit sor 9 uj kr.

KIADÓ-TULAJDONOS
az „ATHENAEUM”,
(Barótkotyre 7. szám.)

Figyelmeztetés.

Megjelent

az „ATHENAEUM” kiadásában

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében, továbbá Bécsben Gorischek könyvkereskedésében (Stefansplatz 6) kapható:

Az „Athenæum” NAGY KÉPES NAPTÁRA 1871-re.

XII. évi folyam.

TARTALOM: Cím kép. — Légutazás. — Naptári rész. — A 12 hónap. — Kor- és egyházi számítás.

Szépirodalmi rész. A halász fia. Ballada Benedek Aladártól. — Házassági tervek. Beszély Deák Parkastól. — Az élet négy szaka (képpel) Csepelyi Sándortól. — Meg kell mutatni ki az ur a háznál. Vig beszély. Kr. L. — Csak szabadulvően neveljétek gyermekeiteket. Humoreszk Sárosi Fer-től. — Tavasi romanzero (képpel). — Az újabb kor Diogenese. Jellemrész.

Vegyes ismeretek tára. *A) Külföldi országok és népek.* A hindu építézet esodái (4 képpel). — A tanjouri nagy pagoda. — A paranthalegendi védtség. — A kumpi hegyi pagoda. — A tisztulás tava Negapatamban. — Vándorlások az észak-nyugot amerikai indiánok közt (6 képpel). — Egy malajuit indián. — Hadászat a Yukon folyón. — Északi fény. — Iranszarvas vadászat. — Tanana Indián. — A tanana indiánok egy faluja a Yukon partján. — New-Yorki gyermek-vásár. — Egy kirándulás Island szigetére (6 képpel). — Islandi népviselet. — Torshaven városa. — Reikiavik kikötője — Gözcsúszka a ceihalak közt. — Temetési menet. — Válság a mormonok közt — A duoborok és skoptok (búsonkítók) felekezetei Oroszországban. — *B) Természettudományi értekezések.* Alkalmazott természettudomány k. Az emberi test előlege önmagától és szobának porzemei Dr. Dulácska Gézáról. — A gyémántképződés vegytani folyamata. — Mesterségs könyvek gyártása. — Az ívegnek fonallá és sző étte feldolgozása — Tudományos léghajók (2 képpel). — A nap melege mint mozgató

erő, s helyfása iparunk átalakítására. — Távírászat az égi testekkel.

Nemzetgazdasági és vegyes cikkek. Az 1869—70-ik évi népszámlálás előleges e elméje. — Hogy áll honvéd seregünk. — Miként kellene országos lötenyésztsűnk javitani? — Állat-gyógyászatunk közből. — A szőlőművelés és borkezelés, jelsb bortenelő v dékoinkon. — Baranyamegye: Villány, Szilvás, Sz. Miklós. — Aradmege: A ménesi hegyalja. Az arab kertész-zövelők. Magyarát. — Hazai juhászatunk. Finomabb vagy közönségs gyapjút termelőink-e? — Országos kertészettünk. — A franciaporoz háboru (csataképekkel). — A polyözör (képpel). — Róma bevétel. — Apró olvasmányok.

Tisztai címár. Magyarország k rálya és családja. — A magyar kir. felelő miniszterium: Előkség és honvédelm. — A király személye körül. — Belügy. — Pénzügy. — Vallás és közoktatás — Igazság. — Ker skodeum. — Földművelés és közlekedés. — A magy. kir. kuria semmitő széke. — A magy. kir. kuria legfőbb széke. — A magy. kir. váltófeltörvényék. — A tek. kir. ker. táblák. — A t. k. kir. els bírósága váltófeltörvényészek. — A kir. pénzügyi igazgatóságok — Várnegyék: Dunáninnen, Dunán-tul k rület. — Tis áninnen, Tiszántúli kerület. — V ss a-kapecsolt részek. Szabadkerületek. Fiume. — Erdély. Királyi legfőbb törvényesék — Kir. ítélő-tábla. — Várnegyék. Székely szék. — Sz sz székek. — Utólagosan tö-tént változó ok. — A Pesti ügyvédi k r névjegyzéke és lakái. — Or zágos vásárok. — Bélyegilletéket mutató. Hirdetések.

Ára a 30 tömött 4-rét ivő könyvnek csak 1 frt.

A „Hazánk s Külföld“ szerkesztősége számára minden levelet: mézáros-utca, 2. szám, II. emelet, Kazár Emil úrhoz, e lapok szerkesztőtársához kérünk utasítani. A személyes látogatások is ide kérjük.

TARTALOM.

Cikkek: „Egy férfi, ki nagyobb és jobb mint a hadvezérek.“ — „Három évi fogság a patagonoknál.“ *Csepeli Sándortól.* — „Félelmes találkozás.“ (Egy francia számított kalandja.) Folytatás és vége. Közli *Kereszényi Ignác.* — „Egy jelenet a francia-porosz háborúból.“ — „Rajzok a multból.“ *Závodszky Károlytól.* — „Nagy-Enyed és az oláhok.“ (Egy honvéd naplójából.) Közli *Sándor Kálmán.* — „Egy hét tör-

ténete.“ *Vadnay Károlytól.* — „Vegeyes közlemények“

Képek: Vesale, a hadvezéreknél jobb, nagyobb férfi. — Guinard utolsó szokése. (A „Patagonokról“ című cikkhez.) — Ég és föld között. (Regényes rajz szöveg nélkül.) — Egy jelenet a francia-porosz háborúból, Weisenburg utcáin.

Ujdon s á g o k.

* (*Két díszes műlap*) jelent meg közelébb, melyeket az orsz. képzőművészeti társulat adott ki tagjai számára. Egyik Thán Mór olajfestménye után „Sz. Cecillét“ ábrázolja, a másik pedig Wagner Sándor Münchenben élő hazánkia „Nőrablás“ című festményének másolata körrajzban. Mindkettő oly szép kép, hogy a legegységben szalonoknak is díszítéstől szolgálhat. Alkalmat veszünk egyszersmind, hogy megemléstük, miké a képzőművészeti társulat sorshúzása dec. 27-én lesz s 10,000 ft értékű festményeket sorsolnak ki. Egy sorsjegy ára csak 50 kr által, mely által nemcsak értékes festményt lehet nyerni, hanem egy derék műintézet támogatását is elősegíteni. Főuraink legnagyobb része felbontatlanul küldi vissza a sorsjegyeket, s így a társulat egyedül a művészeteket és irodalmat pártoló közép osztálya van utalva, hogy a sorshúzásból megkaphassa azon összeget, melyen eredeti festményeket szokott vásárolni, hogy moecanás nélküli hazánkban a tehetségek kedvét valamennyire ösztönözze a munkásságra. Sorsjegyekért Telepy Károly titkárhoz (Pest, akadémiái épület) kell fordulni.

* (*A király*) vasárnap reggel Budapestre érkezett, s december elejéig itt fog időzni. A delegációk tartama alatt a közös miniszterek is mind Pesten lesznek, s ekkép az egész kormányzat a magyar fővárosban székel.

* (*A delegációk megnyitása*) nov. 24-ikére van elhalasztva.

* (*Érveládszky Inver.*) közelebb elhunyt jeles tudósunk, a budai műgyetem állattani muzeumának végrendeletileg 2000 példányból álló, összesen 1080 fajt tartalmazó lepkegyűjteményt és 400 faj csigát hagyományozott.

* (*A nemzeti muzeum*) több igen értékes adománnyal gyarapodott a mult héten. Linhardt Jakab a hajdani polgári dragonyos-század kapitánya, a régiségárnak ajánlta fel a ná a letéteményezett zászlót, melyet 1806-ban József nádor neje, Alexandrowna főhercegnő bevonulása alkalmára készítettett 5000 forintot. A fehér nehéz selyem lobogón arany lombozat közt jobbra Magyarországnak, balra Pest városának cimerei vannak, ezek fölött a magyar korona s a szögletekben az 1806.

évszám. A vörös nyelén a lovas-század több tagjának neve van ezüst pajzsokon. Ezenkívül Usák József szabómester ajándékozott a régiségárnak egy 1696. évszámmal és cimerral ellátott, belül aranyozott ezüst poharat, egy zománczott nagy boglárta s egy díszövet tizenegy rózsával és ket esattal. E meglehetősen rozsdával borított kincset konyhájában elásva találta s nemeslelkűen a muzeum birtokába juttatta. Még Baka János menyérei mérnök ajándékozott az éremtárnak egy Szigetváron talált velencei aranyat, mely Gritti András alatt veretett s a ritkábbak közé tartozik.

* (*A Kisfaludy-Társaság*) e havi ülésében Szász Bélát is olvasnak fil három lyrái költeményt. Ezek a „Feleségem verses-könyvéből“ című vers-füzérből valók.

* (*Jókai Mór*) „Párviadal az istennel“ cím alatt regényes korrajzot végzett be, s mint hallani, az akadémia dec. 5-diki ülésében fogja fölolvadni. E korrajz először a Rodenberg által szerkesztett „Salon“-ban jelenik meg, magyar nyelven pedig Jókai néplapja, az „Igazmondó“ közlendi.

* (*Öröndetes hírt*) közöl a „Főv. Lap.“ Hiteles forrásból jelenti, hogy a kormány elhatározta az Eszterházy-képtár megvételét s vételárát felveszik a költségvetésbe.

* (*Az új spanyol király.*) A spanyol kortes-gyűlés nov. 16-kán végre királyt választott, Amade aostai herceget, s egy követség utazott el hozzá Florencebe, hogy Madridba vigye. Amade herceg, II. Victor Emmanuel olasz király második fia, szület. 1845-ben, május 30-kán, feleségül vette 1866-ban május 30-kán, s így épen 22 éves korában, della Cisterna Mária hercegnőt, ki született 1847-ben aug. 9-én. II. Viktor Emánuel, ki 1820-ban márc. 14-kén született, feleségül vette 1842-ben april. 12-én az osztrák Adelheidot, Rainer főherceg leányát, ki született 1822-ben junius 3-kán, meghalt 1855-ben junius 20-án. A király azután egy polgári születésű nővel szorosabb viszonyban élt, kit néhány évvel ezelőtt Miraflores markgrófné rangjára emelvén, balkézről, mint szokták mondani, nőül is vett, s benne igénytelen, derék házastársra talált, ki az udvartól távol él; valamint a politi-

HAZÁNK S A KÜLFÖLD.

Ismeretterjesztő, szépirodalmi és társaséleti illusztrált hetilap.

47. szám.

Pest, 1870. November 24.

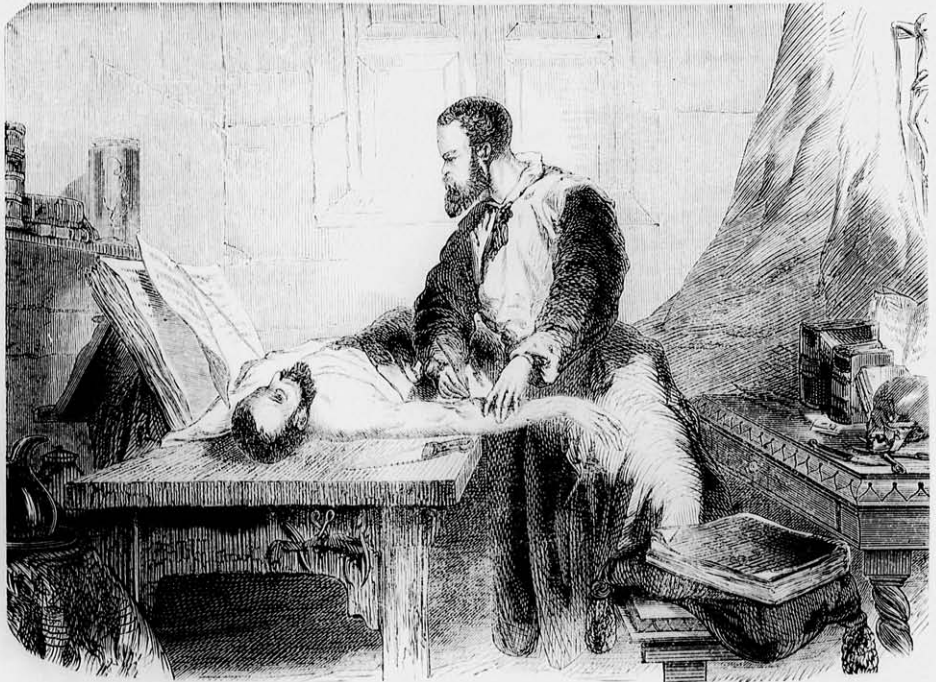
VI. évfolyam.

Egy férfi, ki nagyobb és jobb mint a hadvezérek.

Figyelmünket ki szoktuk terjeszteni a tudomány, művészet ipar s költészet legkiválóbb hazai és külföldi képviselőjére s kiterjesztjük a politika és harcok leghíresebb szereplőire, kikkel ez év nyara óta — fájdalom, — igen gyakran kellett foglalkoznunk.

E kevés férfiak egyike Vesale András.

A mi Kopernik a csillagászat, Galilei a természettan, Kolumbusz Kristóf a földleírás és van Eyck a festészetre, az Vesale András a bonetanra nézve: ő fedezte föl az embernek természeti törvényeit, lételének szerves feltételeit. Vesale And-

Vesale András.

Míg azonban a politikai nagyravágók és diaskoszorú után sovárgó hadvezérek százezernyi családot hidegen sodornak a gyász és nyomor örvényébe önérdelkeik kielégítése végett, az inhumanitás ily lázasztó képei mellett megnyugvást találunk oly férfiak szemléletében, kik az emberiség javáért mártírokká lesznek.

rás eredetére belgiumi, neveltetési helyére nézve pedig francia. Született 1518-ban. Atyja Maximilián császár orvosa volt s neveltetésétől mi pénzáldozatot sem sajnált, esakhogy méltó legyen öseihez, kik csaknem mindamnyian orvosok voltak s e pályán kitűntek. Tanulmányait a lütieli és montpellier-i egyetemeken kezdette, mely utóbbi helyen

anyira kiténtette magát, miként a párisi egyetem tanárai nyilvánosan felszólították, hogy menjen hozzájuk tanulni. Vesale tehát Párisba ment.

Itt tanulmányait, különösen Sylvius mellett, a leg buzgóbban folytatta s itt fejtett ki a bonctan iránt való hívatása is. Ő az ember szervezetének titkát minden áron meg akarta tudni, ő nem ismert veszélyt, fáradságot, undort. Egész napokat hullák közt tölt el s ha beáll az éj, kórházakba siet s holttesteket lop, hogy azokat felboncolja.

Vesale András e közben éjjelezősei és önfeláldozásának jutalmát nem sokára arathatta: Gonthier d'Audernach munkái áttekintését reá bízta, minek Vesale mesterileg felelt meg s a párisi főiskolák az ifjú bonc-tudós gyors haladását — ki a leg híresebb mestereket is elhomályosítja, — a legnagyobb elismerésben részesítik, midőn a háború I. Ferenc francia király és V. Károly német császár közt ismételen kitért. Vesalenak mint német-alföldinek takarodni kell Franciaországból. Lüt-tielbe ment tehát, hol darab ideig tanított, innen azonban csakhamar V. Károly serege után sietett, melynél mint sebész tűnt ki. Vesale megkínálta őt tanári székkel, mit ő elfogadott s aztán Páviában, Paduában és Pisában négy évig tanította a bonctudományt. Itt írta egyszersmind a halhatlan Titian által illusztrált bonctani főmunkáját: „De corporis humani fabrica“ (Az emberi test műhelyéről.) Basel, 1543. Ezen könyv, mely tizenegy évszázad tévelyeit megsemmisítette, szerzője ellen töméntelen ellenséget támasztott, kik valóságos ligát alkottak ellene; másrészt azonban annál jobban szaporodott híveinek száma, kik páviái tanszéke körül sorakoztak. Általa a bonctan a gyógyászat új ágává lett.

A ptolemaeák Alexandriában gyógyászati iskolát alapítottak volt s megengedték, hogy a fegyverek hullái felboncoltathassanak, de az orvosok nem használták föl ezen alkalmat. Galenus megemlékszik egy Alexandriában levő csontvázról, melyet tanulmányozni minden nemzet orvosa bűsében ment. Az arabok, kik a középkorban áptolták a tudományokat, nem mertek Mohamed parancsa ellenére hullákhoz nyulni. Olaszországé a dícsőség, hogy ismét életre ébresztette a bonc-

tudományt. Nandinus 1315-ben hét holttestet boncolt föl s ez időtől kezdve az egyetemek évente kétszer boncoltak hullákat. Vesale András huszonnyolc éves volt, midőn a tudományban ezen forradalmat támasztotta.

Vesale európai hírével fogva V. Károly császár udvari orvosává emeltetett; minek következtében elhagyta Itáliát és Madridba ment. Baselt egy, sajátkezüle késztet emberi csontvázal ajándékozta meg. V. Károly császár elhalmozta őt méltóságokkal és kincsokkal, ő pedig hálából visszaadta a császárnak egészségét s pedig egy új orvos-szernek, a *khudohjnak* alkalmazása által, melynek gyógyhatását egyik levelében (1546-ban Regensburgban jelent meg.) hatalmasan magasztalta.

V. Károly első orvosát barátjává, utitársává tette, de azon ragyogó udvari ünnepélyek közt, melyekben ennek részt kellett vennie, nem feledkezett meg hívatásáról. Ő nemcsak theoretikus volt, hanem mint gyakorló orvos is kitént, különösen mint sebész; mindazáltal mégis volt elég ellensége, kiknek irányában való gyűlölete a császár halála után nyilvánosan kitért, ezek tudniillik azzal vádolták Vesalet, hogy egy általa kezelt nemes embert elevenen boncolt fel s hamis tanút szereztek rá, ki állította, hogy látta azon nemes szívet reszketni, mi teljesen lehetetlen, minthogy azon sebészi metszések, melyek a szívhez juthatáshoz elkerülhetlenek, ha élne is a boncolt, okvetlenül halálát okoznák.

E vádra aztán a felboncolt nemes rokonai gyilkosként üldözték őt a szent inquisitio előtt, melynek keresztény-furizusai és irástudói mindazt megfeszíteni igyekeztek, ki az emberiség üdvére volt. II. Pülöp, e mindenható kényur, csak úgy menthette meg orvosát, hogy tanácsolta neki, miszerint zárandokoljon a szent földre.

Vesale felvilágosult szénátusa azonban visszahívtá Vesalet Palestinából; utjában azonban hajója Zante szigeténél zátonyra jutott, melyen a nagy anatom 1564-ben éhen halt.

Évek mulva egy olasz aranyműves találta meg hulláját s ez temette el.

Ey tragikus vége volt ezen diesteljes s örökre érdemeket szerzett életnek.

Három évi fogság a patagonoknál.

VIII.

(La Platta egyesült államainak külviszanya minő befolyással volt sorsomra. — Urújra térve nek. — Szőlősem s szabaddalóm. — Visszabőtem Franciaországba.)

La Platta egyesült köztársaságai élén akkor, s szerencsésjűnkre mindig is oly ember állt, a kinél

pár pillanatra megállítottam olvasóimat, hogy csak azért is, hogy azon rút s visszariasztó ala-

kokért, a miket eddig leírtam: némi kárpótlást nyújtsak.

Don Justo-Jose Urquiza Uruguayban, Entre-Riosban született, s mindent csak magának köszönhet. Mintegy egyszerű gaucho a népből származva, ezzel szeret dicsekedni, nem részesült soha más tanításban, mint a mit saját tapasztalatai után nyert, lassan-lassan utat tört magának jellemereje s értelmisége fölényé által.

Ritka katonai képességei által megnyeré Rosas kegyét, a ki gyorsan fölemelte s mintegy jobbkezévé tévé. Urquiza azt hívé, hogy a diktátorság nem való egyébre, minthogy a szövetséget képessé tegye arra, hogy nagy dolgokat vihessen véghez, s talán arra, hogy függetlenséget biztosítsa. De nem soká késett ezen ravasz, s bizalmatlan politika indokainak leleplezésével. A mint észrevév, hogy hazafisága csakis egy szűkkörű, személyes nagyravágyás javára zsákmányoltatik ki: a diktátor ellen fordult, azzal vádolván, hogy alássa az alkotmányt, s megtámadja a nemzeti szabadságot.

Rosas többizben, oly önzetlenséget színtett, a mi eszéágában sem volt. Koronkint, kiszámított időközökben, valóban megindító szerénységgel beszélt, részint előre haladott koráról, részint megrenesolt egészségéről, s kérte, fogadják el a hatalomról lemondását, a minék terheit — mint mondá — nem képes elviselni. De a vén orosz-lány, a ki a képviselőket maga előtt mindig remegni látta: jól tudá, hogy közülök egyik sem meri elfogadni lemondását. A gyűlés sietett fölkérni buzgalmat, s könyörgések által reabírni, hogy hozza meg e dicső áldozatot. E sikeres hízlegések, az idegen udvarok által a közérület kifejezésül fogadtattak.

Urquiza 1851. azon pillanatot választá, midőn a diktátor megkísérlé e beestelen komédiát újra eljátszani; egy fölhívást boesátott ki, a miben Rosast a végrehajtó hatalomtól megfosztottnak nyilatkoztatá, s ő maga állt egy párt élére, mely az egyes tartományoknak szilárd szövetségét s a szabad hajózást akará a La Platta folyamon.

Már előre biztosítva volt, hogy Brazília támogatni fogja, minthogy politikája ennek legbecesebb érdekeit előmozdítja.

Azon folyamatok, a mik ő birodalom északi részén crednek, szolgálnak az atlanti tengerre vezetőkül, a hol leggazdagabb tartományai fekszenek. Brazília már többször fölkérte Rosast, engedné meg az átkelést La Plattán; de mindig sikertelen. Urquiza épen jókor jött. A spanyolok s portugallok hagyományoszerű versengése enge-

dett a szükségnek: Parana, Uruguay, Paraguay megnyíltak a világkereskedésnek.

Brazília fölfogá Urquiza ügyét s diadalra segíté. Elsőben is Oribe ellen fordult, a ki támogatva Rosas csapatai által, Montevideo-t kilenc évig ostromlá, s hogy bevegye: csak arra várt, hogy a franciák s angolok jelentsék ki semlegességüket. Urquiza, majdnem egy kardcsapás nélkül megadásra kényszeríté. E fényes diadal után haza ment, hogy Rosas hatalma ellen határozott csapat mérjen. 1852-ben Rosas Monte-Caserosnál 20,000 emberrel várta, s a nevezetes esata 1852-ik évi február 3-án Rosas leveretésével s futásával végződött.

Ideiglenesfőkormányzól nevezetett, San-Nicolásban összehívá La Platta tizennégy tartományának kormányzóit s képviselőit, hogy válasszák meg politikai tisztviselőjüket. E gyűlés a szövetség mellett nyilatkozott, s elhatározá, hogy a tartományok nevezék ki képviselőjüket azon megbízással, hogy az alkotmányt nézzék át s a kormányzat alapjait véglegesen tegyék le.

Buenos-Ayres megtagadá azon hatalom megerősítését, a mit a gyűlés Urquizára ruházott. Urquiza nem a habozás embere volt: Buenos-Ayres ellen ment, megalapítá tekintélyét, s visszahelyezé az elmozdított kormányzót Lopezt, a ki a többség határozatához hű maradt, de nem volt képes tekintélyét kivívni. E diadal után nagylökéséget tanusított s csupán öt főbujtogatót szüntetett, s később is minden alkalommal azon volt, hogy La Platta régi fővárosát a háboru veszélyeitől megóvja.

Page, az egyesült államok la plattai követe 1857-ben, e nevezetes embert a következő vonásokkal rajzolja le:

„Urquiza akkor, midőn én láttam, még ifjunak látszott, barna színű, közép termetű, az első tekintetre elárulja bátor s erőlyes természetét. Az egész emberből magas értelmiség sugárzik. Tekintete átható tiszta, tüzes, nyílt szemében. Szája finom s szívélyes. Feje nem kalandorra, de államférfira s hősré mutat, jellemében az erőt s nyugodt tekintélyt egyesíti. Hogy tiszteletet gerjeszzen, nem folyamodik semmi nyegleséghez s kölesönzött szerephez. Nagy ő természetes egyszerűséggel, arcán nincs semmi negély, semmi elzárkózottság, meg lehet látni, hogy küldetése magaslatán áll. Nemes magatartása, könnyű méltóságos modora, határozott lépéi, tiszta, kimért beszéde, büszke, őszinte lélekre, világos szellemre s biztos ítélőre mutatnak. Önkénytelenül meg kell hajtani azon fölény alatt, a mit környezői fölött gyakorol s

ritka tulajdonait, a melylyel meg van áldva, annál nagyobb örömmel el kell ismerni, mert tudva van, hogy mindent magának köszönhet: neveltetését épen úgy, mint magas állását.⁶

Most pár szóval elmondhatom, ez államférfiu politikai mély számítása mennyiben függ össze véletlen megszabadulással.

1851-ben egy újabb fegyveres szakadás Buenos-Ayresben Urquizát ismét csatára kényszeríté.

Az indusok állati ösztönüknél fogva előre érezve, hogy az argentinai zavarokból zsákmányt halászhatnak: a tábornoknak többbizben fölajánlák szövetségüket s Calfoucoura emberei több, általam irt levéllel keresék föl.

A tábornok sokkal finomabb politikus volt, hogysen e vad követeket szívéllyességgel ne fogadta volna, annál is inkább, mivel Parana völgyében nagy birtokai voltak, a miket az indusok megtámadásaitól meg akart kimélni. A követeket

Igy már négy napon át futottam, midőn lovam, melyen ültem, kidőlt. Méltán azt hívém, hogy a másik kettőt is elveszítem: egy kissé ezeket megpihentettem, de virradóra ismét tovább nyargaltam, s a fáradság s szomjuság miatt másik lovam is kidőlt. A harmadikon már most csak lassan haladtam tovább, s több viszontagságon keresztül Rio-Quintóig értem. Itt lovam összeroskadt s én majdnem éhen halva, természeti s erkölcsi erőmből kimerülve, mellé dőltem. Ez már futásomnak tizenharmadik napja volt.

Az isten, a ki idáig védelmezett, ugy akará, hogy Rio-Quintóban egy spanyol család megszánt, s öt vagy hat hónapig, mig forróllázban feküdtem, gondosan ápolat.

A mint testem s lelkem, összetörve három évi kisz szenvedés alatt, egy kissé magához jött, visszanyerte előbbeni erejét s nyugalmisságát, e jó emberek láttak el, hogy Cillibe s Valparaisóba

Guinnard utolsó szökése. (A „Patagonokról” c. cikkhez.)

ajándékokkal s főleg égett borral elhalmozá, s így visszatértük a vad csorda némi különbség nélkül, a legféktelenebb dobzódással ünnepezték meg.

Midőn láttam, hogy mindnyájan lerészegültek, még egyszer menekvésre gondoltam.

Fölhasználva az éjt, a hol az egész törzs részeg álomba merült, csuszva odaszöktem, a hol a kackának legjobb lovai voltak, s szükség esetére magamat fegyverrel is elláttam. Ezen minden zaj nélkül átvérve, esőndesen addig vezetétem lovaimat, míg többé meg nem láthattak. Ekkor egyik lóra ülve, s a másik kettőt magam előtt kergetve, végső futásomhoz kezdettem, a mitől függött halálom vagy életem. Egész éjen át szünet nélkül nyargaltam, folyvást azt hívém a sötétben, hogy üldöznek; a nap eloszlata a sötétséget: de azért izgatottságom s képzelődésem nem szünt meg.

mehettem, a minek kikötőjéből legkönnyebb az ut Európába.

Utközben, az Andesek közt, mint egykor Valparaisóban, s később azon hajón, a mi Európába volt viendő, csak két gondolat foglalá el a hoszszas gyötrelmek által elcsanyart lelkemet: hogy Franciaországot láthassam s fogságomat felejt-hessem.

Mint Mungo-Park a Sahara mórjainak zsarnokságától menekülve: én soká nem bíhetém, hogy szabad vagyok. Nekem, mint utazónak, szükségem volt, hogy az Océánon átkeljek, hogy hazámba visszatérjek, hogy a esőndes, boldog házi tűzhelyet meglássam: s csak így menekülhettem rémes álmaimtól, a miket a pusztá undok rablónak emlékezete költött föl lelkemben.

(Guinnard A. M. után)

Csepeli Sándor.

Félelmes találkozás.

(Egy francia száműzött kalandja.)

(Folytatás és vége.)

III.

Olaszországban.

Mint folytattam utamat, habár most az előbbi napokhoz aránylag több bátorsággal, de mégis a legjárhatatlanabb utakon; mint vásároltam a lelkész-től kapott pénzen, az első tanyán, hova betérem, egy ráspolyt s lábaimat megszabadítam a vas-karikáktól; mint kóboroltam Nizza környékén hetekig, hajam s szakállam megnövését bevárando, míg végre Genuáig vergődtem; mint hente-regtem Genua kikötőjének lebujaiban s életemet bármí előforduló munkával a legnyomorultabbul tengetém s nagy erőfeszítéssel a telet végre keresztülvergődtem; a tavasz bekövetkeztekor mint álltam be matrónak egy kis kereskedő-hajóra, mely a tengerpart minden kikötőjével közlekedett s Genuából Fiumicinóba vitorlázott, csak azért, hogy innen távozhassam; végre mint jöttem fel lassan-lassan a Tiber-folyón egy borral és olajjal terhelt bárkahajón, s március hónap egyik kellemes estéjén Rómában a respettocai kikötőbe érkeztem: mindez hogyan történt, s ez idő alatt mily sok félelmet, mennyi testi fáradalmat és nyugtalan éjszakát, s végre mennyi lelki kínt álltam ki, nem mondhatom el, mert annak leírása köteteket venne igénybe. Célom az volt, hogy Rómába juthassak, s ezt szerencsésen elértem. Oly nagy városban s börtönömtől oly távol, szabadságom biztosítva volt, s ekkor nem gondoltam egyébre. Azt nem vontam kétségbe, hogy szellemi képzettségem után tisztes-ségesen meg ne éljek. Abban is biztam, hogy azon tömérdék idegen közt, kik a husvétii ünnepekre ide sereglenek, ismerőse talállok. Reménytelve s némileg megvigasztalódva kerestem tehát magamnak a part mentében egy szerényen bútorozott szobácskát s néhány napot szabadságom élvezetére fordítva, a város nevezetességeit tekintettem meg. Ezek után lépéseket tettem, hogy rendes kereset-módot találjak magamnak.

De a rendes keresetmód vagy elfoglaltság nem volt olyan könnyen elérhető, mint egyelőre hittem. Ez időben Rómában nagy szükség uralkodott. Az utolsó évi termés nagyon silány volt, s a rákövetkező tél rendkívül hideg. Nápolyban zavarok törtek ki, s az utazók száma e tavaszkor pár ezerrel kevesebb volt, mint rendszeren. Oly esendes karnevált évek óta nem látott Róma, mint az akkori volt. A festők s szobrászok tétlenül heverték, mert műveiket nem vette senki. A művészet minden ága pangott s sokan anyagi nélkülözések-

nek voltak kitéve. A kereskedő, a kereszmáros, a ciceronik — kiknek e pálya nyújtja kenyerüket — mind, mind keserűen panaszkodtak. Ezt látva, reményeim napról-napra csökkentek s kilátásaim mind szomorubbakká váltak. Kevés pénzem, melyet a hajón meggazdálkoltam, mindíg összéb-összebb olvadt, s a jövő fenyegető alakban mutatkozott.

Miután szép írásom volt, azt hittem, hogy mint másoló vagy letisztázó, valahol csak akad számomra munka, vagy valamelyik nyilvános könyvtárnál mint könyvkezelőt alkalmaznak. Azonban rövid idő alatt meggyőződtem, hogy reményeim láthatárán mindez csak délibáb volt, melyet a való keserűen megcáfolt. Végre bekövetkezett azon nap, melyen az éhhalál iszonyu arcát láttam magam előtt; melyen utolsó bajocco-mat adtam ki kenyérré; melyen házigazdám előzőtt szállásomról, s én, a ki képességgel bírtam, erővel, szorgalommal láttam volna a munkához, az utcára voltam lökve, nem ismerve senkit, mindenkitől elhagyatva, hajlék és élelem nélkül. Csüggedt kellel barangoltam egész napon az utcákon. Épen nagypéntek volt, az év egyik kiváló napja. Az egész város ünnepies színezetű volt. A templomok belsejét fekete posztóval vonták be, a boltokat bezárták s a fűtékek tömegesen hullámoztak a nép, melynek nagyrésze gyászba volt öltözve, kezében imádságos-könyvvel. Én a „Santa Martine” nevű kis templomba vetődtem. Ott épen a „Miserere”-t énekelték, habár nem is művészi szabatosággal, de oly áhitatosan, oly lélekemelőn, hogy hittel, reménytel kellel, kissé mintegy megvigasztalódva hagytam el e templomot.

Sem pénzem, sem szállásom nem lévén, a legközelebbi éjtem a Marcellus-színház közelében, egy sötét boltozat alatt töltöttem. Reggel verőfényes tavaszi nap volt, s a hideg éjszaka után dideregve sompolyogtam a napsugárra. Miután egy fal mellett — hová a nap melegen sütött — lekuporodtam, többször ragadt meg azon gondolat: vajjon érdemes-e az élet arra, hogy szenvedéseimet, megaláztatásomat tovább is türem? vajjon nem fogok-e ugys, az élségtől gyötörtetve, Róma egyik külvárosának valamelyik szemétdombján nyomorultul elveszni? És e tépelődések közepette mint mentéscsök lebegett előttem azon gondolat, miszerint a Tiber sárga vize elég mély és tágas arra, hogy beletemessen magamat. Nagyon szomorú vigasztalás volt: ily ifjan halni meg!

Mily szép, tisztességes, becsületteljes jövőm lehetett volna nékem! És a sanyaru élet, a gond, a tapasztalat, melyeket utóbbi időben átéltem, szellememre éberebbé, rugékonnyabbá, izmainat kifejlettebbé tette. Termetem megnyult, mellem magas, domboru lett, vállaim kiszélesedtek. Kétszerte mozgékonyabb idegekkel, erélyesebb s határozottabb jellemmel bírtam, mint egy év előtt. S mit értem most mindezzel? Az öngyilkosság eszméjével küzdöttem, s lelki és testi tulajdonaim csak nehezítették a végbucsut életemtől.

Nagysokára felkeltem a fal mellől s ismét cél nélkül bolyongtam az utcákon. Egy előttem elhaladó, tisztességes öltözötű uri embert alamizsnáért szólítottam meg, s ez durván utasított el magától. Gépileg követém a sétálók és fényes fogatok hőmpölygő árját s rövid idő múlva a tömeg közepén vettem észre magamat, mely a város minden részéből hullámozott a szent Péter-templom felé. Fáradtan s éhségtől kimerülve vánszorogtam a templom egy folyosójára, s egy szögletben meghuztam magamat. Nem meszte tőlem két férfi egy oszlopra ragasztott hirdetőnyomt olvasott.

— Jóságos ég! — mondá az egyik, s szeméit csodálkozva meresztette társára. — Nem hiszem, hogy találkozók Rómában ember, ki néhány paolliért életét kockáztatassa.

Midőn a két egyén távozott, felugrottam s kíváncsian siettem a hirdetőnyomhoz. Legfölül ez állt: „A szent Péter-templom világitása,” s tudatta, hogy a közigazgatóság, miután a székes-egyház kupolájának kivilágitására nyolevan ember, az oszlopok, párkányzatok, stb. kivilágitására pedig háromszáz ember szükséges, felszólítja mindazokat, kik e munkára vállalkozni akarnak, hogy nevezett hivatal központi irodájában a hivatalos órák alatt jelentkezzenek, stb. Végül oda volt függesztve, hogy azok, kik a székes-egyház kupolájának kivilágitására vállalkoznak, egy ebédet s huszonnégy paoli jutalmat kapnak, holott a többiek fizetése ez összegnek egy harmadrészét sem teszi ki.

Ez mindenesetre kétségbeesett vállalat, de én kétségbeesett ember voltam. Mindent jól megfontolva, így is, úgy is a halállal néztem szembe: így legalább reményem volt, hogy ha lélekjelenlétem el nem hagy, életben maradok s jó ebédre és kevés pénzre is teszek szert, melylyel néhány napig ismét tovább tengethetem életemet s kikerülöm a bizonyos halált. En tehát haladék nélkül a közigazgatósági irodába siettem, beírtam magamat a vállalkozók közé, ezután néhány paoli előpénzt kaptam, s másnap délelőtt tizenegy órára

a szent Péter-templomba rendelték. Ez este egy utcai bódében vacsorát vásároltam magamnak, mit egy mellékutcában jóízűen elköltve, néhány paolliért egy, a „Via del Arco” mögött fekvő épület padlásán szalmán háltam.

IV.

Husvét első napja.

Husvét-vasárnap délelőtt tíz és fél órakor a szent Péter-templom kapui előtt álltam. A székes-egyház előtti roppant tágas térségén hullámozott a nép, s alig bírtam keresztláthatolni a tömegen. Mindenki arcán örömsugár derengett, csak az enyim maradt hideg és szomorú. Az idő kellemes volt. A legkisebb szellőcske sem mozgató a fák bimbóznai kezdő ágait, s a tavaszi napugár jótékony melegével új életre kelté a természetet. A szökőkutak magásra lövelték vízugaraikat a tereken, s a szent Angelo-templom tornyán vígan lengtek a lobogók. Megragadó, magasztos volt mindez, de engem érintetlenül hagyott s alig vártam, hogy az egyház belsejébe juthassak. Midőn a toronyóra tizenegyet ütött, a székes-egyház szárnyajtói kinyíltak s minket egy terembe vezettek, hol több hosszu asztal volt számunkra felterítve. Az ajtó előtt két ór állt; helyünket egy hivatalnok jelölte ki, s végül egy lelkész olvasta fel az asztali imádságot.

Midőn a lelkész olvasni kezdett, sajátságos érzés fogott el. Kezeimet önkénytelenül összekucsolám s merőn néztem magam elé a földre; majd egy fohász elrebbent ajkaimról, s midőn tekintetemet a Mindenhatóhoz akarám fordítani, kérve őt: éléggelje meg szenvedéseimet s mint hajdan az izraelitákat a pusztából, vezessen engem is mielőbb a megnyugvás ígértföldre, a szemközti asztalnál egy embert pillantottam meg... s mindenható isten!... nem, ez nem káprázat... ez nem álom!... Gasparo volt, rabtársam a bagnóban. Ő épen arcomat vizsgálta, de midőn tekintetemmel találkozott, hirtelen elfordult. Láttam, mint hagyta el színe s arca halotthalvány lett. A visszaemlékezés azon sok szenvedésre, mit ez embertől tünnöm kellett, s a borzasztó esapás, melyet menekülésünk alkalmával fejemre mért, e pillanatban még a fölötti meglepetésemet is háttérbe szorította, hogy ily véletlenül, ily különös helyen találkozom vele. Oh! bár találkoztam volna ez emberrel a szabad ég alatt, hol nem imádkozik lelkész s az ajtó előtt nem állnak örök.

Asztali imádság után mindnyájan elfoglaltuk helyünket, s az ebédhez kezdtünk. Dühömet e

pillanatban még az éhség sem volt képes lecsillapítani. Mint éhes farkas nyeltem el az élém rakott ételeket, s asztaltársaim nagy része követte példánmat. Bort nem kaptunk s már előtte való napon megparancsolták, hogy azt e napon másutt sem szabad innunk. Ha meggondoljuk veszélyes kötelezettségünket, melyre vállalkoztunk, ezt helyesen tették.

Sokáig tartott a vendégség, s miután mindnyájan jóllaktunk, a megmaradt ételeket elhordták. Ezután a mindenféle emberekből álló ársaság nagy része a padokra vagy földre heveredett s elaludt; ez utóbbiak közé tartozott Gasparo is. Én emberemet folyóvíz-szemmel tartva, nem fekezhettem tovább haragomat, hozzá közeledtem s lábammal érintve őt, mondtam:

— Gasparo! ismerz e engem?

Gasparo sötéten tekintett reám.

— Az ördögbe is! Azt hittem, te a bagnoban vagy!

— Hogy nem vagyok ott, az nem a te érdemed! — válaszolám én. — Hallgass reám! Ha ez éjszákát mindketten szerencsésen átéljük, halálanságodért legközelebb feleletre vonlak, s azt hiszem, nem fogsz előlem gyáván megszökni!

Gasparo vad tekintetet vetett reám s szó nélkül ismét megfordult, mintha aludni akarna.

— Ez átkozott egy legény! — szolt hozzám az egyik földön heverő olasz nyelven, ki párbeszédünket hallotta, jelentékenyen vonogatóván vállalt.

— Ismered őt? — kérdém az idegent.

— Mennydörgős villám! én nem ismerem. Csak annyit hallottam fölé, hogy valóságos vadállat.

Nem akartam a beszélgetést tovább folytatni, azért ellenségemtől a lehető távolságra húzódtam, a földön végignyújtóztam s mély álomba merültem.

Hét óra előtt egy félórával az örök mindazokat felkeltették, kik még aludtak, s mindegyikünk egy kis adag gyenge bort kapott. Ekkor a templom hátulsó részében levő egyenes folyosón keresztül egész a kupola fedelzete alá vezettek, s ott kettős sorban felállítottak bennünket. E helyről az adott jelre ismét megindultunk s az épület kettős, vastag falai közt tekervényes, kígyózó lépcsőkön s folyosókon haladtunk fölfelé, s különböző helyeken bizonyos számú embereket olvastak ki közülünk, kik aztán ottmaradtak, nyaktörő vállalatuk végrehajtására. Engem az utolsóelőtti magaslaton állítottak fel, Gasparot pedig a legutolsón. Midőn mindnyájan elfoglaltuk helyünket, a felügyelők körüljárták az egész épületet, s megmagyarázták teendőnket, mely a következő volt: az adott jelre mindegyikünk lépjen ki azon abla-

kon vagy lyukon, mely előtt áll, s mintegy lovagolyva egy rövid, keskeny deszkára üljön, melynek egyik vége az ablak párkányára, másik vége egy széles, erős fa-abroncsra volt elhelyezve. Ez abroncs egy, az ablakból fölfelé kiálló keresztgerenda csigájáról esüngött alá, mely belülről volt megerősítve. A második jelre tartozott mindenki, a kinyújtott fáklyát jobbájában tartva, balkezevel erősen az abroncsba kapaszkodni, mely fogantyúkkal volt ellátva. A harmadik jelre egy belől álló ember a deszkát gyorsan berántotta, az abroncs belsejében ülő a csigán bizonyos pontig lefelé bocsáttatott, s e helyzetben köteles volt égő fáklyájával minden lámpát meggyújtani, mely előtt elhaladt, s az ünnepély végeztével ez uton a lámpákat ismét eloltani.

Miután ez utasításokat megkaptuk, min legyikünk várta a jeladást azon ablak előtt, hova rendezve volt.

A homály gyorsan beállt, s a világítás alulról már hét órákor kezdődött. A mennyre szűk kilátásom megengedett, láttam, hogy a székes egyház körökörül fénytengerben uszík s szeméim kápráztak a világosságtól, mely a négyszáz lábnyi mélységből hozzám felhatott. Az alsó oszloppárkányzatok, faragványok, szobrok, szóval minden dúsán meg volt rakva színes papírlámpákkal, melyek a gyertyák fényének ezüst ragyogást kölcsönöztek. Az épület elején és a pácson az ezer és ezer lámpa közül, mint óriási üstökösök a csillagok közül, emelkedtek ki a gyönyörű művi piódestálok, messze világítva magasra lobogó, kék lángjukkal. Az egész látvány szemet kápráztató, bámulatteljes volt.

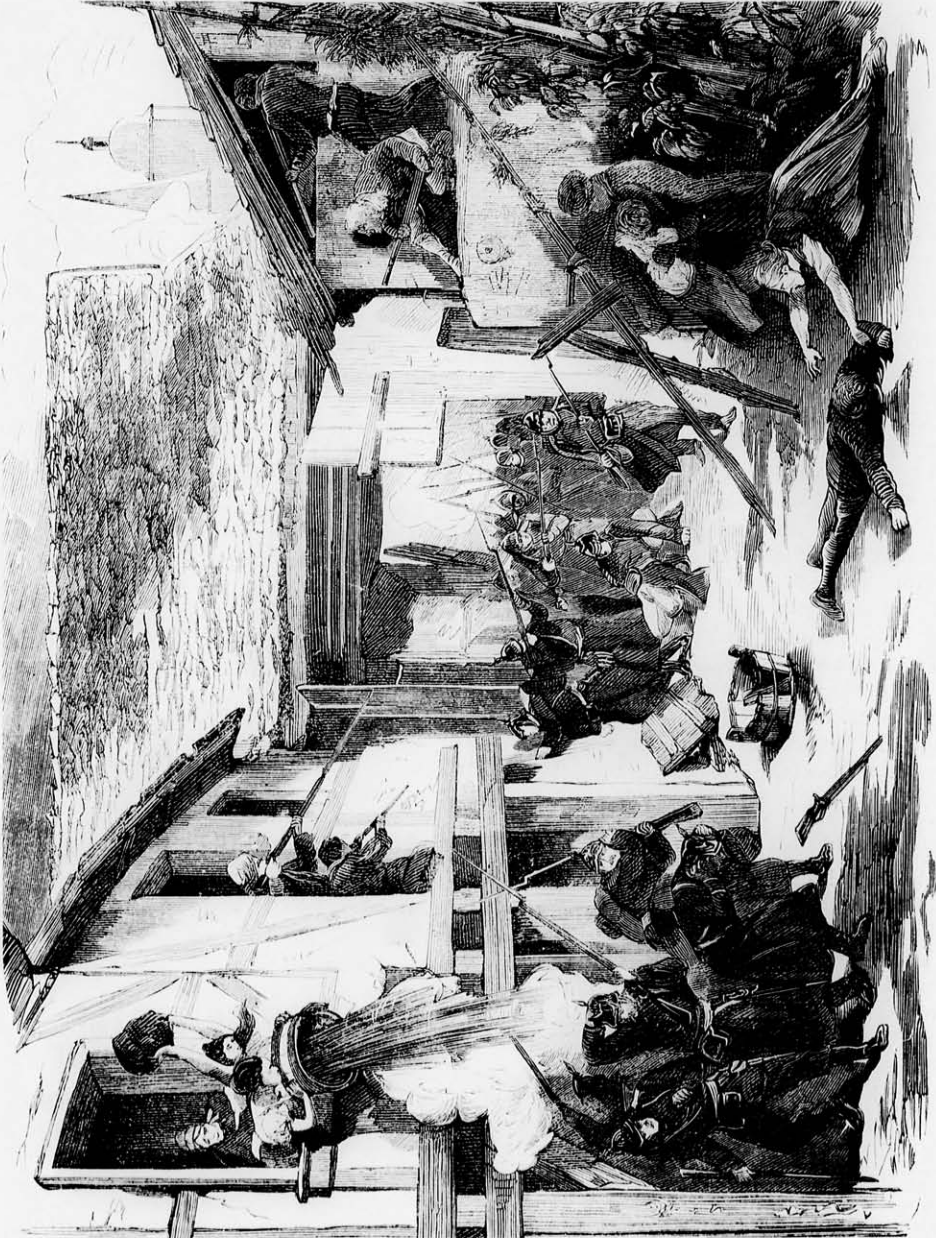
A legfeszültebb várakozás közt telt el néhány másodperc. A homály pillanatról-pillanatra átláthatatlanabb lett, a lámpák mindjobban terjeszték világosságukat, a térségen hullámozó embertömeg zúgó moraja mindig hangosabban hatott fülemhez. Mellettem álló társam lihegése vállamat érinté ... saját szívem dobogását hallottam. Egyszerre elhangzott az első jelszó, mely távirda-gyorsasággal hatott el egyik szájtól a másikig. Én minden bátorságomat összeszedve, kiléptem az ablakon s a deszkára ültem, erősen lábam közé szorítva azt; a második jeladásnál már az abroncsban ültem s balkezemmel erősen megfogózva, jobbommal átvettem a fáklyát; a harmadik jelnél éreztem, hogy a levegőben függök s lassan bocsáttanak lefelé. Ezalatt a kezem ügyébe eső lámpákat szorgalmasan gyújtogattam, s e helyzetben gyönyörű látványt nyújtott a roppant épület, mely fölöttem és alattam tüztengerben állt, s mint óriási

Ég és föld között. (Regényes rajz szöveg nélkül.)

tűoszlop emelkedett ki a körülötte levő épületek közül. Most nyolc órát ütött, s az óra utolsó kongásának elhangzásával az egész székes-egyház

magát a templomot is megrázkódtatá. Oly világos volt, hogy az aludról felnézők arevonásait tisztán kivéltem; a szent Angelo-lídon hullámozó töme-

Egy jelenet a francia-porosz háborúból, Weiszenburg utcaiban.

ragyogó fényben uszott. A néptömeg egy meglepetést és csodálkozást kifejező hangot hallatott, mely hasonló volt a tenger zugó morajához, s

get s a Tiber partján rajzó hajókat oly tisztán látam, mintha fényes nappal leti volna.

Miután a lámpákat meggyújtottam, egész környe-

lemmel és hidegvérrel foglaltam helyet az abroncsban s lábaimat a levegőben himbálva, élveztem a nagyszerű kilátást. Egyszer csak pattogni hallok valamit fejem fölött. Feltekinték s egy embert láttam, a ki néhány lányira fölöttem ép oly helyzetben volt, mint én s lábai majdnem abroncsomat érinték. Kezében égő fáklya volt.

Könyörülő ég!... Ez Gasparo, a piemonti volt, ki abroncsomat fejem fölött meggyújtotta.

— Alávaló, megszökött gályarab! — kiáltá ő dühtől szikrázó szemekkel. — Mielőtt kérdőre vonhatnál a multért, az elkárhozottak között leszesz. Eljött a pillanat, melyben boszut állhatok rajtad, s senki sem gyanítja, hogy ez az én művem. Pár perc múlva isten legyen irgalmas bűnös lelkednek!

Én pár másodpercig megkövülve tekintettem Gasparora. Gondolkozó-telenségem megállt s önkénytelenül dadogtam e két szót:

— Nyomorult gyilkos!

E szavakra Gasparo dühe tetőpontot ért. Ülő helyzetében dühösen sujtott felém fáklyájával, de én ügyes mozdulattal úgy kikerültem a csapást, hogy az csak hátamat érte.

Ez irtóztató pillanatban bátorságom s lélekjelenlétem ismét visszatért. Az abroncsba kapaszkodva hirtelen felálltam, s égő fáklyámmal ellenfelemet néhányszor arcul verém; ezután a fáklyát elhajítva magamtól, jobbkezemmel lábát megragadtam s az abroncsból kirántva őt, emberfölötti erővel dobtam az iszonyu mélységbe. A váratlan megrohanás s a fáklyávali arculverés által egészen megbódult Gasparo az esés alatt egy fájdalmas nyögött s utána a legközelebb fekvő ház ólomtete-

jén tompa zuhanást hallottam, mely keresztülhadt az alattam elterülő élő tenger moraján. Körülbelül egy évtized mult el e borzasztó est óta, de e fájdalmas nyögés s a tompa zuhanás fülemben eseng most is, s nem feledhetem azt síromig.

Alig vettem ez irtóztatós jelenet után lélekzetet, éreztem, hogy az abroncs, melynek lángjait sapkámmal nyomtam el, fölfelé emelkedik. Ez ép jókor történt, mert a rémület s izgatottság egészen kimerített s kevésbe mult, hogy én is elájulva, Gasparo után zuhanjak a mélységbe.

Rövid idő múlva elhagytam Rómát s ismét nyakamba vettem a világot. Sok bujdosás után végre Törökországba jutottam s itt találtam fel mostohaanyámat, második szülőföldemet; mert édes anyám, az imádott Franciaország, számomra meghalt s csak azon marék földet bírom tőle emlékül, melyet drága ereklve gyanánt hordok szívem fölött, s ha majd közelgni érzem végperceimet, utolsó kérelmem az lesz, hogy e marék földet tegyek fejem alá vánkosul, hadd vegyüljenek össze poraim azon földdel, melyből oly ifju koromban származtam. Ez idő óta sok küzdelem estem keresztül s sorsom hasonlított a tenger viharai közé boesáttott gazdátlan csónakhoz, melyet a hullámok kényűkedvük szerint ragadnak ide s tova. Láttam különféle országokat, sokfelé megfordultam s voltak nevezetes kalandjaim, de sem azelőtt, sem azóta nem volt oly félelmes találkozásom, mint a szent Péter-templom kupoláján, az előttem örökké emlékezetes husvét-vasárnap estéjén.

Közl.: *Krecsányi Ignác.*

Egy jelenet a francia-porosz háborúból.

A német hadsereg első diadalmas napja volt, midőn f. évi augusztus 4-dikén a poroszok és bajorok rohammal vették be a weissenburgi erődöt. A Schweigen faluból kiindult bajor vadászászlóalj már kora reggel üdvözlő a szőlők közt lesben levő franciák chassépot-fegyvereinek golyózáporát, kik azonban hallhatlan erőfeszítéssel nemsokára Weissenburg városkába szorítottak, s most itt, ennek birtokáért kezdődött meg a harc, mit a bajor tüzérség gyilkos gránátlövődézzel nyitott meg.

Az északi kapu összeomlott s erre a bajorok a városba rohantak, melyben a küzdelem ide-oda hullámozott, sokáig eldöntetlenül, míg Steinmetz hadteste Kirchbach tábornok vezérlete alatt meg

nem jelent s a déli kapun be nem nyomult. Iszonyatos mészárlás támadt most. A házak s kapujuk bejáratai el voltak torlaszolva s minden házat, minden kaput külön kellett ostromolni. Minden ablakból, a padlások minden szemelelyükéből egy-egy puskaeső villogott ki, vesztést, romlást okozva a betolakodók közt, kikre a végsőig elszánt lakosság férfiai golyókat szórtak, míg nők forró vizet és olajat öntöttek.

De a város elvesztet, s midőn a parancsnokoskodó francia tiszt látta a poroszok és bajorok dühét, fehér lobogót tüzetve ki, egész zászlóaljával fogságba vetette magát.

Itt is tehát hős csak a francia lakosság volt, gyáva pedig a császári katonaság.

Rajzok a multból.

II.

Az első iskolázás.

A mai és hajdani oktatási irány lényegesen különbözik. *Hajdan* a vallásosság elterjesztésében fáradtak a tanerők, *ma* a tudományosság általánosításában fáradszók. *Hajdan* a *vallás* képezte a törzset, melyhez a többi tudomány-ág gyökerül és lombozatul járult; *ma* a *tudomány* — az ő magasabb értelmében — képezi az agyat, melybe az egyes ágak a vallással együtt, mint küllök összefutnak, hogy egy teljes egészet létesítsenek, mely nem egyéb, mint az *általános műveltség*.

Meglepőleg igaznak bizonyul be e tétel, ha őseinkre alkalmazzuk.

Az ő első vallásuk esupa képelem, esupa költészet, melynek ékes paradísomából a tudományok kizárvák. Tudománynyal nem ékeskedtek tehát Ázsiából kijött apáink, hanem azért *maga a józan magyar ész*, mely népünk zöménél ma is bámulatos, a kor színvonalára emelé őket. Hitük eléggé tanuskodik erről.

Mig világ-szerte bálványokat imádtak, a keresztények, zsidók és mozlimok kivételével minden népek: addig ők nem jártak ily alanti körben. Tisztelték a tüzet, melynek csapkodó lángja áldozásuk alatt Hadur széke felé megmutatta az utat; a levegőt, melyet vélik minden növény, minden állat magába szítt; a vizet, mely csörgő habjaival, fodrozó gyűrűivel ábrándokat szőtt körülök, és énekeikkkel dicsérék a földet, melytől mint jó édes anyától, közvetve maguk, közvetlenül barmaik táplálékukat nyerték: de imádni *egyedül* azt imádták, ki az eget és földet teremté, és azt istennek nevezték, mondja Theophylaktosz.

Papjaik, a táltosok részben jövőmondással foglalatokodtak, jövődöltek pedig az áldozatok beleiből és a csillagok állásából, részben utódaiknak és némely főbbek gyermekeinek kiképzésével szorgalmatoskodtak. Legalább több, mint valószínű. Ugyanis közönségesen tudja van, hogy Árpád, midőn a Kárpátokon át Munkácsnak közelédtél volna, a székely főrovó-bán Zadirhán, hozzá küldött követei kezébe egy szerződést magukban foglaló hat írott törvényt adott át egy táblán, mely Budavárban felolvastatott. E körülménynél mind az írott törvény, mind a felolvasás élesen utal arra, miszerint nemzetünknek gondoskodva lehetett, hogy legalább a főbbek közül némelyek írni és olvasni tudjanak, s ezek forrásaul alig tévedek, ha a papokat hozom fel. Hozzájuk járhattak az ifjak, hogy a róvás névvel jelzett ősi írásban, az

olvasás- és jövőmondásban ismeretet szerezzenek mindaddig: míg e tanulási módot a rendes iskolázás fel nem váltotta sz. István alatt 1001-ben.

Jelesül a királyi apostol műve megkezdésénél csakhamar belátta, hogy idegenekkel nem igen boldogul, azért már a főntebbi évben Pannonhalmán magyarok kiképzésére iskolát rendeztetett be s később több helyütt. Példáját ízben mások is követték, mint Bonipert pécsi, Gellért esanádi püspök. Ez utóbbinak Szabó Károly által fordított életírásában, iskolájára vonatkozólag, érdekes adatokat találunk.

„Egyszer — beszéli Gellértől etirója — harminc új keresztény férfiú jöve a püspökhöz, kérvén, hogy vegye fel gyermekeiket, s a tudományokban megoktatván, tegye papokká. Ki is befogadván, Walther mester keze alá adá őket, egy erre alkalmas házat adván nekik, hogy oktassa őket a grammatika és zene tudományában. Kik is rövid idő alatt ezen tudományokban nem csekély előmenetelt tőnek. Mit látván a nemesek és országnagyk, fiaikat tanításra az említett Waltherhez adják vala, hogy a tisztességes tudományok gyümöleséhez jussanak. Ezek lőnek sz. György monostorában legelső kanonokokká nevezve, kiket a püspök a legnagyobb szorgalommal nevel vala, minthogy nem idegenek, hanem hazafiak voltak, hogy általok isten egyháza főségesebben felmagasztalttassék... Walther mester pedig látván, hogy ráno a tanítványok száma, s a munka terhe nyomván, monda a püspöknek: „nem vagyok elegendő e sokaságot mind a két hivatalban, tudniük is éneklésben és olvasásban oktatni. Küldj el és hozass mester, akár éneklőt, akár olvasót.“ Elküldé azért a király üdvözlésére a püspök Maurus barátot, meghagyván neki, hogy az iskolába is menjen be, mely akkor Fehérvárott virágzó vala.

„Maurus bement és belőle szerzett segédársat Walthernek, ki később püspökké lön...“

És ezzel elég az idézetből.

Fölveszem újra és követem tárgyam fonalát...

Alig néhány év gördült le így, és az új keresztény államban számos iskola állott már fenn, gazdagon dotálva, szervezve. A szervezetben az elsőség az olvasó-kanonokot illette, ki eleinte a megyés püspökkel, utóbb egyedül maga mint igazgató kormányozott, azután következett az éneklő, kanonok, idővel az al-olvasó- és al-énekmester; kik mindannyian tanítani vajmi nagy ügygyel-bajjal taníthattak, miután a tankönyveket nagy bajjal és messzi küllömből szerezhették csak.

Igy Bonipert latin nyelvtant Francia-, Gellért-némely műveket Olaszországból hozott; ő különben szintén irt néhány házag-pótló munkát... Tizedek mulva ez égető szükségén lemásolatás által segítettek a barátok, kik napról-napra szaporodtak.

Azonban történt bármi és bármennyi az oktatás ügyében, kifelől az életre, a művelődés terjesztésére keveset hatott, mivel az első iskolák rendeltetése majdnem kizárólag a mulhatlanul szükséges papi személyzet kiművelésére szorítkozott. Mindazáltal, hogy a nép is részesüljön elemibb tanításban, s a keresztyén vallás befogadására szelbiten hajlandó legyen, sz. István törvényileg kimondotta, hogy minden tiz falu tartozik egy templomot építeni, s a püspök pappal és könyvekkel ellátni. Ekkép alakultak meg az elemi tanodák, melyek az imént felhozott törvény következtében igen megsokasodhattak, de melyek közül csak az úgynevezett „*fáraiak*“ ismeretesek.

A fárai iskolákban különösen a gyöngye ifjak neveltettek. Vezetőik főleg oda törekedtek, hogy az apróság buzgó vallásos érzelmeket szívjon be, mennél több imát és éneket sajátítson el, ezenkívül hogy a szabad művészetek egyik-másik ágába gyakoroltasson mellékesen.

Bővebb tananyaggal, szabadabb lélekzési körrel rendelkeztek a közép-tanodák, melyek egymásután imigy sorakoznak:

A *székesfehérvári*, melyről Honorius pápának egy 1217-ki oklevele mint virágzóról emlékezik; a *esandói*, melynek történetéből pár érdekes fejezetet fentebb közöltem; a *győri székesegyházi és dömés iskola*, melyek közül az első sz. Isvántól, a második egy Pál nevű dömés szerzetestől vette életét; a *budai középtanoda és dömés iskola*, melyek először IV. Lászlónak alapításuk évében, 1283-ban kelt adománylevelében említettnek. Továbbá a *szepesi közép-tanoda*, melyre vonatkozólag semmi biztosabb adat nem maradt ránk, és végül a *somogyi, meg tapolecai bencés monostorok iskolái*. Amaz a legjelesebbek közé tartozott, s tagjai hosszú ideig csak franciák lehettek; emennek pusztán nevét birjuk.

Mind e tanintézetben — a középkor rendszere szerint — hét tisztességes tudomány (ars liberalis) adatott elő. A három első hitták triviumnak, a négy utolsót quadriviumnak.

A trivium tárgyai voltak: *grammatica*, a Justinian császár alatt élt Priscian tankönyve után, mely magában foglalta a deák versmértant, szemelvényekkel a pogány és keresztyén írók műveiből; a vallástant zsoltárokkal, himnuszokkal és az

egész liturgiával egyetemben. *Rhetorica*, tanulmányozva az egyházi atyák munkáiból. Ennek körébe vágott még a jogisme, különös tekintettel az egyházi és hazai jogra; a hittudomány erős vallási szellemben. *Dialectica*, mely magába ölelte a logikát is.

A quadrivium tárgyai pedig voltak: *Arithmetica*, Boethius követésével. E tanág azért is tanítatott, mert a zeneszerzemények, csillagászat ennek segélyével műveltettek. *Musica*, kiváló terjeszkedéssel az egyházi zenére. *Geometria*, a betűszámant hiányával igen tökéletlenül, és *Astronomia*, a láttan nem-ismerésével szintén nagyon kezdetlegesen; mégis időszámítások- és csillagjósolásokra nagyban alkalmazák.

Gyarapodott e tananyag még a felső iskolákon, melyek közül körülményesebben hármát ismerünk; méltó, hogy velük kissé terjedelmesebben foglalkozzunk.

Első a sz. Mártonról címzett pannonhalmi bencés főmonostor főiskolája. Alapkövei már 996-ban Gyejes — vagy Géza — alatt helyeztettek le, de az építés csak István alatt 1001-ben fejeződött be, miről tanuskodik utóbbi uralkodó adománylevele, melyben Somogy összes tizede a monostornak rendeltetik, s a tizedet oly szigorun parancsolta megadatni a király, hogy ha valakinek tíz gyermeke leend, abból is köteles legyen a tizediket átadni. Ez intézet jelentékeny könyvtárral büszkélkedett, melyet maga szent László hetvenkét kötettel szaporított. E könyveket tevék Cato, Cicero és Lucian művei, némely görög, héber és francia darabok.

Második az esztergomi hittani felső iskola, melynek virágzásáról megemlékszik III. Ince pápának egy 1212-ki oklevele. Nevezetes arról, hogy egyedül benne tárgyalatott az orvostan, természetesen igen szűk mérvben.

Harmadik a veszprémi egyetem, mely mindegyiknek fölötte állott. Kezdetben innen választottak alkalmas egyénket mind a világi és egyházi hivatalokra, mind a követségekre. Alapította I. István, egyetemmé emelte III. Béla, mi a Kun László-féle oklevélből, mely a szabad művészetek, azonkívül a kánoni, római és honi jog benne való tanításáról szól, menten kiviláglik.

Ezen tudományok mellett mind e három felső iskolán előterjesztetett még a történet, csakhogy művelői főkép magánzorgalomra voltak utalva, s üzetett még leginkább titokban a természettan, némely régi tudósok gyarló könyveiből; titokban azért, mivel a vele foglalkozókat büvösöknek, ördögösöknek tartották.

Haj! bizony a századok változnak. Akkor ettől féltek honosaink, ma előttük más a mumus.

Ime, az elmondottak a mag, melyből mai honi tudományosságunk fája kinőtt. Nyole százados e fa, de még sem oly terebélyes, minő lehetne. Nem hiába! Nagy idők zugtak el fölötte. Egy-egy erő-

sebb zivatar, melyet bel- és külellen keltett, pusztító villámaival csaknem minden ágát lesodorta. A sebekben sokáig synylődött a kopasz törzs, hanem végre is kiépült és belombosodott ujjolag. S ezzel megmutatta, hogy életre való.

A jelen kötelessége: óvni és ápolni.

Závodszyk Károly.

Nagy-Enyed és az oláhok.

(Egy honvéd naplójából.)

Miután 1848. évi december 25-én Bem Kolozsvárt elfoglalta, ez az Erdélyt dúló polgári háboru tüzet új lánggra lobbantá. Nagy-Enyed környékén több falu leégett.

Maga a város 1848. nov. 1-től szünteleni aggodalomban volt. Környékén három oláh tábor alakult. Az egyik Axentie vezérlete alatt Csombord és Maros-Szentkirálynál, a másik Jank alatt Krakkónál, a harmadik Prodán alatt Muzsinánál állott, s e vezér az utóbb említett falubeli oláh pap volt.

Nov. 8-ikán az oláhok közelgetésének hírére a nagy-enyedi lakosok közül sokan elszaladtak. Harmad napra, 10-kén Jank a városba megérkezett, mely alkalommal megkíméletett ugyan, de az oláhok sok elrejtett pénzt és drágaságot fölku-tattak, valamint akkor a tanároktól odahagyott ref. főiskola régi pénzügyi-teménye, könyvtára és muzeuma is egy részben kirabolatott, mely kincseknek megmentéséről s maga idejében bátorságba helyezésétől gondoskodás nem történt.

Néhány nap múlva Jank onnan elvonulván, az elszaladt nagy-enyediek oláh kíséret mellett visszatértek tűzhelyeikhez s egy császári tiszt jelenlétében a rom. kath. templomban a császár iránti hódolati esküt letették s Prodánnak, mint a város előljárójának, ótalma alatt maradtak.

Kolozsvárnak Bem által elfoglalása következtében, 1849. január 1-én a Nagy-Enyeden lévő császári katonaság onnan eltávozott, s rémülés és aggodalom közt eltelt nyole napig a polgároknak kellett őr állaniok.

A város megrohanásáról többször megújult nyugtalanító hír azonban január 8-án, egy hétfőn, borzasztólag teljesedett.

A mondott napon Axentie és Prodán több oláh tiszt kíséretében bevonul Nagy-Enyedre, és Stank városadnagyot s Horváth István jegyzőt előhívatván, tudtukra adák, hogy kilencezer ember fog a városba még az nap bemenni, kiknek elszállításáról s élelméről gondoskodniok kell. A meg-rémült lakosok esdekléssel folyamodtak az oláh

vezérekhez, a várost a sereg bevitelétől megkímélni; a minorita praesidens a szent feszülettel s ünnepléyes kísérettel járult hozzájuk, de a vad oláhok fejét behasítva bocsáták vissza és eleinte a városiak rimánkodására nem hallgattak, míg nagykesőre, este felé — de mint a következés mutatá, a leggonoszabb szándékból — megígérték, hogy táborukat a városba be nem viszik, s a hadnagynak meghagyták közudomásra juttatni, hogy a tábor beszállásodatni nem fog. Így a nagy-enyediek, elég vigyázatlanul, az oláhok szavában bízván, álonra bocsátották fejüket.

De minő borzasztó, rettenetes jelenetre kellett fölserkenniök! Éjjeli tizenegy óra után mindkét oláh tábor a városba több oldalról berohant, s legottan a házakat felgyújtani, az ablakokon belőni s az áloból fölzaklatott és kiszaladt lakosokat gyilkolni kezdték. Puskaropogás, jajgatás kiabálás, halálhörgés, menekülést keresők szívszagot salkoltásai hangzottak mindenfelé. Égő házak ropogása, zavar, futkosás s a kétségbeesés különböző hangjai mindenfelé! A város majd minden utéja tűzengertől elborítva. A lángözön, a fényes hó- s ragyogó holtól rémesen kivilágított utcákon ruhátlan férfiak és nők, anyjok után síró, jajgató gyermekek, s a segítséget, védelmet keresők összegyűlt csoportjai mindenütt, küzdve a tűz, vas és golyó által fenyegető halállal.

Vérfagyaláló jelenet! A felbőszült vad csoport nem ismert, nem adott irgalmat. Sem kor, sem nemre semmi tekintet nem volt. Öreg mint ifju, apa mint gyermek, fegyveres férfi vagy védtelen hölgy, egyaránt ki valának téve a gyilkosok dühének, a kegyetlen fölmészárlásnak. A lángözöntől vörösre festett, embervértől még nagyobb dühösségre ingerült oláhok, mint pokoli kísértetek ellátták a menekvők útjait, vagy fölkeresték rejtekeikben. Egy nyugalmazott császári kapitányt díszöltönyében, a lutheránus papot oltári ruhájában bankonecolák föl. Atyát imádkozó gyermekei közt, szerelmeseket egymás karjain vertek agyon. A rom. kath. templomban elbújtak közül, dacára

annak, hogy egy pap a szentséggel ment a dühöngő tömeg elé, számos embert lelőttek, azok közt egy barátot az oltár mellett gyilkoltak meg, s a szent képekre, mint célna lödözve, vadul ordíták, hogy: „az isten sem mentheti meg a magyarokat.“ Majd, mivel a mondott szentegyházat előre föl nem gyújthatták, a templom padlására fenyő-gerendákat vittek, azokra több holttestet raktak, s szalmával beterítve, úgy égették meg, melynek lángjai a templom födelét is megemészték.

E borzasztó éjjel, — melynek iszonyait leírni toll nem képes, — az utcák hava vér- és üszögtől elveszté fehér színét, s a népetlenné vált utcákat holttestek népesíték meg.

Január 9-én reggel Nagy-Enyed, még az azelőtti napon élet és mozgásteljes város, romba dőlve, halál és pusztulás képét mutató temetővé vált, melyben a gyilkoló fegyver s a vad lángok folyvást dühöngtek. Nem volt semmi segély. Kiknek sikerült nyomorult élüket megmenteni — a mint ágyaikból fölriasztva szaladásnak indultak — majd minden öltözet nélkül, mezitláb, a ropant hidegben Torda felé vagy a szomszéd falukba vették útjokat, vagy az erdőre futottak.

A ref. főiskola magasra emelt födele a fölgnyújtásnak ellentállva, a szobákba hordott szalma s más gyuananyagok által lett a tűz martalékvá, melynek borzasztóan kormos falaira a rettenetes csapat most is (1851. elején) érzéstompítólag van rajzolva. Annak a fentemeltett rablásból megmaradt kincsei — azok közt volt Hunyadi János hű bajtársának, Kemény Simonnak sisakja és pán-célja — sok beces eredeti kézirat, jelesen Benkő Józseftől beces könyvek, a bösz nép által földülattak s összehordott romjaik az iskola udvarán az emésztő lángoknak adattak át. Az erdélyi ref. anyaszentegyház püspöki levéltára is, régi és 1589-ig főlnyuló beces oklevelekkel ez alkalommal a tűz martaléka lett. Feleljenek meg a maradék előtt a hon e szellemi veszteségéről azok, kik gyáva önzésből vagy hanyagságból a rájuk bízott és kipótollhatlan kincsek megmentéséről gondoskodni elmulaszták, holott arra elég idejük lett volna.

A gyilkolás, pusztítás, rombolás január 11-kéig és így szinte négy napig tartott. A mondott napon a tűz magától kialudt. Este még füstölgött, s a város fölött mint hegy állott a felleggő tornyosult füsttömeg, mikor az első mentőcsapat abba belépett. Egy század honvéd, huszonöt huszár s nemzetőrségi lovasság tevők azt. E csapatot egy sereg férfi követte, ki visszatért, hogy háza dűledékei közt családját, vagyonát fölkeresse. Minő érzés dulá ezeknek kebelét, midőn legtöbben

házuk romjai közt fölkoncolt kedveseik vérző tetemeire bukkantak?

A nevezett mentőcsapat sokáig ott nem maradhatott. Egy óra mulva az elbújt magyarok közül többeket sorai közé véve, Nagy-Enyedet, úgy mint találta, odahagyta. Romba dőlve a főtanodát, templomokat, hamvában a várost, hol 30—40 ép ház alig maradt.

S még boldog volt, ki sírját háza dűledékei közt lelte. Az elszaladtak közül erdőben vagy utakon a csikorgó hideg miatt sokan megfagytak. Az erdőkre menekült 1200 közül, a nagy-enyedi katastrófában sokképen vándolt b. Kemény István csapata január 16-án nem egyet talált megfagyva vagy megdermedve. Farügygyel táplálta az anya kis gyermekét, vagy ruhátlan kebléhez szorítá csesemőjét, s így mindkettlen a béke örök álmába szenderedtek.

De minek rajzoljuk tovább e szörnyűségeket? Borzadva és sajnosan fordul el a szív azon jeleneitektől, mik az embert az oktan állatoknál alább sülyeszítik. Midőn író tizenöt hónap mulva a kész-történet után a még nagyrészt romba dől s kevés életet, de annál több inséget mutató Nagy-Enyedet meglátta, könyeit visszatartóztatni képes nem volt. E város a forradalom következtében tönkre jutottak számát haterzerrel szaporítá.

Csak pár szóval legyen szabad befejezésül említnem az oláhok által Nagy-Enyeden meggyilkolt nevezetesebb embereket. A magyar-utcában Horváth László császári nyugalmazott kapitány-nak hasát fölhasították s teste a háza elé kihánytatván, azt a kutyák falták föl. Ügyvéd Lászlót, bár éltét a kertjébe elásott, de onnan kivett 1000 pengő forinttal megváltotta, a gyilkosok adott szavuk megszégésével agyonverték; Zakariás Imre kereskedő a katolikus templomban koncoltatott föl, miután ujjait előbb levágták, mivel ijedtében arany pecsétyürrjét hirtelen levonni nem tudta. Megölettek továbbá Török Ferenc, felyenyedi reform. pap; Borberekéi Sándor, városi tanácsos; Czinege István, mindkettő a magyar-utcában, és Sándor Rákhel, Zsigmond Elek neje, kit gyermekét szoptatva úgy szúrták keresztül, hogy gyermeke hozzá szegződött; Kovács Sándor patzalkai szolgabíró hasára előbb hatvanat vágtak, s az utcán hureolva szúrták agyon. A varcogai-utcában Török Dániel ügyvédet clevenen megégettek; Réti Károly szümtartót összevagdalták. A Szentkirály-utcában áldozatul estek: ügyvéd Vida Bálint, ügyvéd Néthosi, esász. nyugalmazott örmeater Baki László, és oláh-lapádi birtokos; Szegedi Ferenc fiával együtt, kiknek élüket Prodán

200 pfrtért biztosítá, s a pénz átvétele után őket mégis levágatta; Szentkirályi birtokos Bréncsán Károly; a csombordi ref. pap, a 94 éves Miskolci Ferenc és hasonnevű fia, és ügyvéd Lengyel György szép reményű fia Albert; a tót-utcaiban

birtokos Nagy József, a piac-soron gyógyszerész Veres Mihály, Lajos és Mihály fiaival, s végre Vajna László Ióriné lévei birtokos. Ezeken kívül számos mesterember és békés polgár.

Közl: *Sándor Kálmán.*

Egy hét története.

(November 21.)

(VK.) Bajos dolog ugyan elhinni, de végre is tény, hogy Pesten e napokban oly könyv jelenik meg, melyet — a mi ez idő szerint a legnagyobb ritkaság, — molnó fognak olvasni, izgatottan emlegetni, s úton-útfélen bírálni. A mi tartalmát illeti, az kétségkívül elég tarka lesz. Kapunk benne költeményeket költészet nélkül, terjedelmes epiztolákat a humor fűszere nélkül, különféle nótaikat, melyeket rég elhaggyott szent Dávid, variációkat ismeretes és elcsépelet témák fölött, történeti cikkeket körmönfont cícomákkal, elkészett glosszákat egy nagy épősz-hoz, epilóg-ot egy készülő szomorújátékhöz, számos intrik-stück töredékeit s betűrejtvényt, a mennyi kell. Egy szóval: a „*vörös könyv*“-et. Kiadja, nem a műszak gyönyörűségére, hanem a politikusok zaklatására, Beust gróf, ki az európai koncertben egy idő óta a „szerenesétlen flótás“ szerepét játsza, még pedig azt is csak úgy, hogy még a középszerű színészek obligát dícséretével sem szolgálhatunk neki, azzal t. i. hogy „megállotta helyét.“ Mindamellett áll ma is, s jelenleg Buda várának ősi falai közt mosolyog a szerenese ama különös szeszélyén, mely őt folyvást hányja-veti, a nélkül hogy már rég oda dobta volna a „kiérdemesült“ diplomaták rokkant gárdájába.

Eljött a király kíséretében, hogy jelen legyen a delegáció megnyitásán.

Csak néhány napja, midőn valaki azt írta, hogy ez az intézmény senkit sem elégít ki többé! Dehogy nem! Látná csak Pest elsőrendű vendégloceit, az elégedtség mily nyájás mosolyával rendezgetik be legszebb és legdrágább szobáikat a bécsi delegátusok számára, kik az önfeláldozás magasztos érzetével hagyják oda a vig „*esészárváros*“, hogy köztünk töltsek a — sáridényt. Ebben úszunk, ha egyébb nimes is. Egyébbbiránt a jó német urak e sártengerben fognak találni egy „otthonos“ szigetet is: egy darab Béceset, még pedig a híresebbjéből, a „fésche Pepit“, ki — a jó ég tudná! — hányadizben boldogítja most eleven játékával, bécsi dalaival és — a minck dícsősége legnagyobb részét köszöni — merész kankánjával a „Varietés“ híveit.

Valóban e szomorú évben, melyben minden héten hét péntek van, elkelhet egy kis mulatság, s a sok „külügy“, „hadügy“, birodalmi „minis.terváltás“, „pontos-kérdés“ zaklató prózája után, jól esik egyet nevetni, ha mindjárt a könnyűvérség révén is. A „nemzeti színház“ ugyem sokszor részesít bennünket vidám emótiókban, s híven „nemzeti“ jelleméhez: sírva vigad, a mennyiben néha még a legkitünőbb vigjátékok is (közelebb volt rá eset!) siralmas lébe mártja. Budán — a mint mondják — jobban leoldá e „nemzeti“ komolyságot, s a „Beesületszó“-val, „Utóirat“-tal s a Sardou „Idegesei“-vel oly jóízűen megnevetteté a közönséget, hogy Budavára a lehető legjobban érzi magát a színművészet e vendégségei mellett, melyeken kölesön kért ezüsttel pompáz. Ma már ki van gondolva az is, hogy az operettehiányt hogyan pótolják: vig dalműveket akarnak benne előadni, a Pauliné asszony „Fekete dominó“-ját, a Balázsné asszony Rozináját („Sevillai borbély“) stb., szóval Buda számára második (megszűkített) kiadást rendeznek a nemzeti színházból.

Pesten pedig ezalatt építjük az új színházakat papíron, édesded terveinkben. Képviselők és gazdag polgárok népszínház alapításáról beszélgetnek, mert hiszen beszélgetni szoktunk mi minden szépről, jóról eleget; a közmunkatanács pedig a könyvöktea elején cirkalmazta ki azt a négyezer négyezerötlet, hová a nagy dalszínházat szánta. Ott fog az pompázni a fényes boulevard elején, hol most szegény zsidárusok kínálgatják ócska bórúndjeiket és új karba helyezett kiszolgált kabátjaikat.

Kívánjunk tehát magunknak Matuzsálem életet, hogy megérhessük mi is a gyönyörűséget midőn e ponton csakugyan fényes dalszarnok faragványos homlokzatán fogunk elálmélkodhatni, s ama több mint kétszáz egyenetlen ház és deszka-kerítéses telek helyén — melyeknek kiszajátítása éppen hét millióba kerülne — hosszú palotasoron, mely végig fog nyúlni a városligetig, két oldalt fák, középen makadám s gyönyörű távlat, melyet a közmunkatanács térképe oly esábitólag mutat. Oda építik talán a miniszteri palotákat is, a nagy

társulatok monumentális épületeit, nagy örömeire a szegényebb világnak, mely ekkép máshol tán olcsóbb lakásokat kaphat, s mi újra azok leszünk, a mik valánk: „boldog pestiek!“ Ime, a mi a költőknek ma már nehezen sikerül: a közmunkatanás mily édesded ábrándokba tud ringatni bennünket! Kár, hogy föl kell ébrednünk belőle, s még jó, ha álmunkat nem az a licitáló dob űzi el, mely az Eszterházy-képtár kínesei mellett perdül meg! Mondják, hogy nem kell többé féltanünk e kíneseket! A kormány érzi, hogy az is igazi „városszépítés:“ ily műtárt megtartani s el van határozva, hogy okvetlenül megveszi az ország számára. És mégis, az aggodalom folyvást ott bujkál reményeink közt, mert érezhet a kormány igen szépen s határozhat is igen okosan: eszünkbe jut a „Fóti dal“-ból a keserű sor: „Csakhogy egyszer tenne is már valamit.“

Persze sok a teendő. A daláregylet is sürget valamit: „országos zeneakadémiát“, élén Lisztel, ki jelenleg köztünk időz, hogy a decemberi „Beethoven-ünnepély“ előkészületeit vezesse. A világ-hírű mester, bárhol van is, mindig központot képez, mely körül zenészteti üstökösök és bolygó planéták forognak. Lángelméje, rokonszenves lényé és tevékeny szelleme oly termékenyítőleg hat, mint a napfény. Mozgásba, elevenségbe hoz mindent, s valószínű, hogy ezuttal is Pestnek az ő jelenlétében oly Beethoven-ünnepé lesz, melyet Németország is irigyelhet tőlünk! E kilátás mellett, a szegény budai zeneakadémiának már is rossz néven kezdik venni, hogy kegyeletét ő is be akarja mutatni egy külön Beethoven estélyen. Hogy mer ilyesmire gondolni — riadnak rá — Liszt nagy hangversenye után? Kit fog érdekelni az ő kisebb-szerű előadása? És hátha mégis érdekelni fogja azt a közönséget, mely e törekvő akadémiát pártolja és becsüli. Minden áldott nap megtörténik, hogy ha vége van a napfénynek: az emberek szé-

pen gyertyát gyújtanak, s annak szerény világá mellett is elég jól érzik magukat. Buda amnyit tesz a zene művelése körül különben is, hogy ha Beethoven iránti kegyeletét „extra“ akarja kimutatni: ne korlátozzuk benne!

Egyházi zenegylete is például egy ünnepi alkalmat sem mulaszt el, hogy be ne mutasson valamely klasszikus vagy hazai vallásos művet. Így közelébb a királyné névnapján tartott istentiszteleten — midőn Haynald érsek misézett s a Mátyás-templom nagydíszű közönséggel telt meg — egy magyar szerzeményt adott elő: Zsakovszky „Szent István miséjét.“ E névnapot, melyen mindenki áldást és szerencsét kívánt a nemesszüve fejedelemasszonynak, sokfélelekép ülték meg: templomban, a nemzeti színházban (az „Álareosbál“ kitünő előadásával), lakomával, melyet a képviselőház elnöke adott, s az „Elisabethinum“-árvaházban, hol a szegények örömeiben maga a főpolgármester is osztozott.

S ugyanaz nap temeték nagy pompával és közrészvétellel Pestnek háromizben volt főpolgármesterét: Rottenbiller Lipótot, ki sok érdemet szerzett a főváros szépítése, magyarítása és általában nagyvárosítása körül. A ki ez érdemeit kellőleg kívánja méltányolni: annak meg kell ismerni a régi Pest, viszonyait, az úgynevezett „százak“ idejéből, midőn száz polgáron fordult meg minden, s a főváros igen kicsinyes, nyárspolgáriás, idegen szellemű volt. Rottenbiller ez időben az újítás elvét képviselte, s hosszas tevékenysége után ez elv akkor emelkedett teljes diadalra, midőn ő 1848-ban a város főpolgármestere lett. Fájdalom, az idők nem sokáig kedveztek, s neki is, mint a hazafiak legnagyobb részének, a közélettől vissza kellett vonulnia. Később, jobb idők jöttével, újra ő lett az első választott polgár, de bár a régi tevékenységéből sok hiányzott már nála: polgártársainak becsülése sirjáig kísérte, s túléli őt sokáig!

V e g y e s k ö z l e m é n y e k .

— v — (Híves egyének utolsó szavai.) „A hadsereg feje!“ volt I. Napoleon utolsó szava. — „Most aludnom kell;“ lord Byron. — „Isten ótal-mazza a császárt!“ sóhajtott utóljára Haydn, a „Gott erhalte“ néphimnusz szerzője. — „Az ütés megszünt dobogni;“ Haller természettudós. — „Minden birtokomat egy perenyi életért.“ Erzsébet angol királyné. — „Szerettem istent és a szabadságot;“ Staël asszony, a szép és bölcs írónő. — „Légy komoly;“ Hugó Grotius, a jogtudósok apja. — „Kezeidbe adom lelkemet oh uram!“ Tasso. —

„Nekem úgy tetszik, mintha megint én lennék én;“ — Scott Walter regényíró. — „Jól van, Washington. — „Függetlenség örökké!“ Adams. — „Igyekeztem kötelességemnek megfelelni;“ Taylor. — „Kezeimet egyetlen csepp vér sem mocsolja be;“ V. Frigyes dán király. — „A haladkló ember mítsem tehet könnyen.“ Franklin. — „Hadd haljakk meg édes zene hangjainál;“ Mira-beau. — A mi híres embereink majd mindegyikének utolsó szava ez volt: „Éljen a haza!“

kába legkevesébbé sem avatkozik, s fényes állását csupán királyi ferje boldogításának szenteli.

* *(A köbányai vízmedencét)* vasárnap délelőtt nyitották meg. Egy alkalommal már tüzetséb leírást adott lapunk e nagyszerű földalatti üregről, mely 250,000 köb lábnyi víz fog föl, s innen jó el Pest egyes házaiba a vízvezetéki csatornákon. Négy ilyen viztartót terveznek, hogy felváltva legyenek használatban, s a második még a tavasz folytán készül el. A Duna vize, melyet gőzerővel hajtának odáig, átszűrve két esővön szökik alulról a medencébe. Mindegyik eső másfél lábnyi átmérőjű s két ölnyi magasságra nyulik ki a medence fenekéről. Négy-négy granit oszlop veszi körül s ezeken nagy vörös márványlap van, melyre ismét kisebb fehér márvány-esészből zuhan le a víz. Midőn tíz órakor az egyik esövet megnyitották, a vizsgárg nagy robajjal tört fel s negyedóra múlva fel lábnyi magasra töltötte meg a medencét. Ekkor nyitották meg a másik esövet is s a két nyílásból lezuhogó viznek 11 órára mintegy két lábnyi magas volt tükre. Az egészet igen kényelmesen lehetett szemlélni egy széles karfiakkal körített hidról, mely a be- s kijáratra szolgáló lépcsőket két ölnyi magasságban összekötötte. A medence lecsapolására alul széles csatorna szolgál egyenesen vissza a Dunába. Világosságát tizenkét széles nyíláson kapja felülről. A víz tiszta és friss, mit egyáltalán nem mondhatunk arról, mely Pesten házainkba foly. Ennek oka, mint mondják, abban van, hogy éjjel átszűrletlenül boesótták a esővekbe.

* *(Tüzöltő dalárdá.)* A tüzöltő „zenede” az önkényes tüzöltők főparanesnoka Széchenyi Ödön buzgósága folytán már megalakult. Harminc válogatott képzettségű egyénből és egy karmesterből áll; ruházatuk hasonlítani fog az önkényes tüzöltőknek már megrende téli öltözetéhez, csupán sisakjuk lesz tollszínteménnyel, öltönyük pedig T. Z. betűkkel ellátva. Címre: Nemzeti torna- és tüzöltőzenede.” Első nyilvános felépítik a december hó 4-én tartandó országos tornász-tüzöltő ünnepély alkalmával lesz.

* *(Tüzöltő Budán.)* A Széchenyi Ödön gróf által kezdeményezett tárgyalások végre Budán is eredményre vezettek, s most már bizonyos, hogy Budán is szervezettek tüzöltő intézmény a pestinek mintájára. Az évi költségek az 18.1-ki budgetben 20 ezer ferral lesznek előirányozva. A tüz-örség helyiségeit Buda városának legmagasabb pontja, a várbeli plébánia templom fog szolgálni. Ezen helyiség távirati összeköttetésbe hozzák a vízvárosban, az u. n. Strasser-udvarban felállított főtüzöltő állomással. Az ügy még a városi közgyűlés megerősítésére vár.

* *(Jaj nekünk, ha háboru lesz Oroszországgal.)* mert a bécsi „Tageblatt”-ban egy szakfejt azt állítja, hogy Szt.-Pétervártól a császári töltny-hüvelygyárban három év óta 12,000 ember éjjel-nappal hüvelykészítéssel foglalkozik és naponként felmilió töltnyét állítanak elő. Ezekonvil a császári orosz kormány birminghami gyárosoktól 70 millió darabot vett át és megbízást adott még

50 millió darabra. Szt.-Pétervárt van még egy másik hüvelygyár is, mely naponként 100,000 darabot készít és egy harmadik gyárat most készülnek felállítani Bertan, amerikai tábornok alatt Moskvában. E gyár naponként 300,000 darabot fog készíteni. Hogy vagyunk mi e tekintetben ellátva? A szakember azt állítja, hogy az Ausztriában levő e nemű összes gyárak nem volnának képesek 6 hónap alatt 50 millió töltnyhüvelyt előállítani. Összes készletünk pedig, mely 1867 óta készült, nem több eddig 262 millió darabnál. Ugyane szakember azt állítja, hogy a meglevő készletből, a mi a várak felszerelésén túl fennmarad, azt az osztrák hadsereg 10 pere alatt kilövi, azután szabad a vásár az oroszoknak. Mi ugyan ezt nem hisszük, de arról meg vagyunk győződve, hogy egy ilyen cikkért az orosz kormány soha sem sajnálna ezer rubelt.

* *(A magyar sorsjegyek)* 100,000 frtos fényere-ményét a legutóbbi húzásnál Epstein bécsi bankár nyerte meg.

* *(Szülőföldi „Két pisztoly”)* című színművét esch nyelve fordítják.

* *(Egy kis statisztika.)* A folyó évben a magyar korona területén összesen 85 német hírlap jelenik meg. Aradon, Besztercén, Beeskereken, Brassóban, Fehéretmplomn, Gyulafehérváron, Kassán, Lőcsén, Lugoson, Nyitrán, Oravicán, Pancsován, Pécsen, Ujvidéken, Vácson, Versecen, Zimonyban egy-egy; Buda-Pesten 47, Szegben 5, Pozsonyban 4, Temesváron 3, Sopronban 2. Legrégibb a „Pressburger Ztg.” mely 107 éve áll fen, a „Hermanstädter Ztg.” 82, az „Agramer Ztg.” 45, és a kassa-epérségi „Kundschaftsblatt” 32 éves.

* *(Mitrailleuse-próba.)* E hó 15-én ment végbe a simmering mezőn Bécs közelében az első próbálövöldözés a honvédsereg számára megrendelt Gatling-mitrailleuseokkal. Jelen voltak Albrecht főherceg, Andrássy miniszterelnök és egyéb polgári és katonai nevezetességek. A honvédseregből több puskaművest küldenek Bécsbe a mitrailleuseok szerkezetének tanulmányozására. A bécsi lapok azt mondják, hogy a Gatling-löveg elfogadott rendszer jó ugyan, de a Montigny-fele mitrailleuse jóval felülmúlja. Ez utóbbi peremkint 600 lövést tett, holott a Gatling csak 400-at és a löbztosságra nézve is felülmulta a Gatlingot. E kísérlet következtében a közös hadsereg számára a Montigny-rendszert fogják elfogadni. Honvédségünk számára eddigelő nyolcvanhárom golyószórónak alkatrészei már készek és a Siegl-főle gyárban mielőbb föl lesznek szerelve.

* *(Halálhíradás.)* Rottenbiller Lipót, Pest városának több ízben volt polgármestere, e hó 17-dikén elhunyt.

* *(Tövélygi Titástól)* közelebb két kötetű történeti regény jelenik meg „Ezüst vitéz” címmel, s a kik köziratban olvasták, elismeréssel szólnak róla, kiemelve különösen a tatárpusztítás élenken színezett leírását. Ugyancsak Tövélygőtől van sajtó alatt Heckenastnál: „A magyar forradalom és önvédelmi harc története,” regényes leírásokkal.

* *(Sheridan.)* a hírneves amerikai tábornok

Konstantinápolyba utazván, két napot Pesten töltött s itt több amerikai ismerősénél tett látogatást.

* (A Széchenyiszobor ügyét.) b. Eötvös egy felsőbb areopág elé kívánja vinni, hol Engel szobormintájá főltt aztán döntő határozatot mondanak. Ez areopág három külföldi művészből álland.

* (Napoleon kardját.) melyet e a sedáni kapitulációkor Vilmos király lábaiboz tette, a berlini hadapródház tábornagyí természetben fogják őrizni. Mellé függesztik I. Napoleon kardjának, melyet Blücher ejtett hatalmába s a hadapród-testületnek ajánlékozott.

* (Moltke, mint író.) Érdekes tudni, hogy a hallgatag tervelő nem csak a térképekhez ért, hanem mint író s kivált mint katonai szakíró is, jelentékeny helyet vívott ki magának Európa nevezetes emberei közt. Első műve 1830-ban jelent meg, címe: „Holland és Belgium egymás közti viszonya II. Fülöp alatt történt elváltásuktól I. Vilmos alatt történt egyesüléstíki.” Politikai írat, szerzője „Capitain von Moltke” név alatt szerepel. 1841-ben következő című műve jelent meg: „Levelek Törökországi állapotokról és eseményekről 1835—1839-ig.” 1863-ban „Olasz hadjárat 1859-ben.” 1865-ben: „Jegyzetek a javított löfegyverek hatásáról a csatára” című műveket bocsátá közre. Legnevezetesebb műve: „Az 1866. évi hadjárat.” Ezen kívül számos kisebb eredeti és fordított politikai és hadászati mű jelent meg tőle. Az öreg ur tehát nemcsak eszmálja, de írja is a történelmet.

* (Goltz Bogumil meghalt.) írják e hó 12-ről Thornból. E derék tudós pár év előtt nálunk is tartott felolvasásokat, melyeket a kedély melegsége, egyszerűség és mélység jellemeztek. Goltz, kinek iratai ritka népszerűségnek örvendettek, születésére nézve lengyel volt: 1801. márc. 20-án született Varsóban. Tanulmányait Königsbergben kezdé. 1822-ig leginkább mezőgazdasági tanulmányokkal foglalkozott s már ez időben írta meg a „gyermekség könyve” című nagy hirre vergődött

munkát. 1823-ban megönsült s Poroszországban telepedett le. Husz év múlva jelent meg második műve: „A modern életmód s a német elfajulás” s egy évre rá a harmadik „Az emberélet.” Számos essay-t is írt, megragadó eleven tollal. „Utí rajnai és „apperçus-i” nagy közönséget teremtettek neki. Később nyilvános felolvasásokat tartott, melyeknek mindig roppant közönsége volt. Az öreg ur mindig megtartá ifju kedélyét s kifogyhatlan volt élees megjegyzésekben és satyrikus észrevételekben. A kifejezésekben nem igen válogatott. „Ha oly gazembernek, ugymond, mint Hogarth, szabad caricaturákat rajzolni; mért ne volna nekem szabad caricaturákat beszélni?” Egy nő egyszer örömet fejezte ki előtte, hogy nem találta oly darabosnak, a milyennek előtte festették: „En ugyan — felelé Goltz — gyakran megijeszttem az embereket kissé durva szavaimmal; én már borzasztó dolgokat mondtam és láttam életemben; — hanem egyéb tekintetben esalódásig hasonlítok az — emberhez.”

* (A trónvesztett európai uralkodó családokból) következők vannak életben: Otto görög király özvegye, kinek férje 1862. okt. 24-én fosztatott meg trónjától. Chambord gróf nejével (1830. aug. 2.) Páris grófja 34 családdal (1848. febr. 24.) Izabella spanyol királynő 33 családdal (1868. szeptember végén.) II. Ferenc nápolyi király 31 családdal (1861. febr. 13.) Róbert pármái ug 6 családdal (1859.) Károly braunschweigi herceg (1830. szept. 7.) III. Ferenc francia császár 9 családdal (1870. szept. 4.) György hannover király 4 családdal (1866.) A hesseni választófejedelem 12 családdal (1866.) Gusztáv Wasa svéd hg. (1809.) Sárota, mexikói császárné (1867.) Adolf nassaui herceg öt családdal (1866.) Ferdinánd toskanai nagyherceg 12 családdal (1866.) Ferenc modenai hg. (1866.) IX. Pius pápa (1870.) Karagyorgyevits szerb fejedelem öt családdal; Samil cserkesz fejedelem 7 családdal.

H i r d e t é s e k .

Az „ATHENAEUM” kiadásában

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében, továbbá Bécsben Gorischek könyvkereskedésében (Stefansplatz 6) kapható az:

IGAZMONDÓ NAPTÁRA 1871-re.

Első évi folyam. 4-rét, 104 oldal, számos képpel. Ára 50 krajczár.

TARTALMA: Ezer év. — Legenda Jókai Móról. — Mikor Magyarország főistenéi teremték. — A szent Anna tava — Budavár bevétele 1849. évi majus 21-én. — Hogy lopták ki az osztrák generálist saját táborából. — Az ellenek ve-érferiai (areképekkel). — Mikor aztán nagyra nőttek. Bakesi Ferencről — Régi messe a kőzős ezamáról, új kiadásban 6 képpel. — A törvénykezési életből, képekkel. — Arvizi jelen-t képben. — Adomák. — Gárdaluknak, sariós Adomát. — Magában foglalja továbbá e naptár a magyarországi és erdélyi városok teljes sorozatát, a kereskedelmi- és iparkanrúkat, gazdasági egyli teket. — Kamat- és eselédber számító táblázatokat; olfisi, esiközési stb. naptárt.